

At finna ella uppfinna tað fôroyska

Ein smávísindalig ritroynd

Jóan Pauli Joensen

Á jólafundinum í 1888, ið hevur havt so ómetaliga stóran týdning fyri mentanar- og tjóðskaparstrev okkara, skuldu fólk „samráðast um at verja Føroya mál og Føroya siðir“¹. Eitt óvanligt tiltak tá, tí, sum Jóhannes av Skarði letur onkran siga, tá var „hetta fôroyska ikki uppfunnið“².

Fundarsamtyktin á jólafundinum í 1888 lynti beinleiðis undir ein mentanarpolitikk. Fyrst og fremst við at vinna fôroyska mál-inum frama í øllum viðurskiftum. Við frí-handlinum var ein nýggj tíð komin, „tó tað, ið er farið, tað andar...“³, sum Hans Andrias Djurhuus sigur. Útróðurin við árabáti fekk av álvara búskaparligan týdning, nú handil, ið tók ímóti fiski, var so at siga í hvørji bygd. Meðan bátsróðurin enn var í hæddini, komu tær fyrstu sluppírnar. Skjótt kom eisini eitt annað sótsvart, klinkandi, stinkandi slag⁴, – motorbátarnir, ið Hans Andrias Djurhuus kortini heldur munandi betur um enn Mikkjal á Ryggi⁵, men tað er við sluppum, at „teir ungu garparnir vinna sær gull“⁶.

Jóannes bóndi Patursson royndi sum heilt ungar eisini at fáa gongd á fôroyskan landbúnað, tá hann kom til Føroya eftir lokna útbúgving í Noregi í 1884. Hann kom við nógum nýggjum amboðum, ið skuldu koma

í staðin fyri tey gomlu einføldu fôroysku amboðini. Hann hevði eisini landbúnaðarskúla í Kirkjubø 1892-98. Nógvir komu í læru hjá honum og töku við hesum nýggja, sum eisini hevði við sær, at nógv av teimum fornu teigalandunum vórðu løgd sløtt, fyri at nýggj veltinaramboð skuldu kunna nýtast.⁷ Tað kom eina tíð rættilig gongd á landbúnaðin, men tá ið sluppfiskiskapurin kom í hæddina eftir 1. veraldarbardaga, datt áhugin fyri landbúnaði burtur hjá teimum flestu, og teir valdu vaðbeinið fram um hakan. Ikki fyrr en í teimum ringu 30-árunum fóru teir at velta aftur.⁸

Meðan tað fyrr voru jørð og bøndur, sum var vondin í samfelagnum, so komu nú ikki bert keypmenn, men eisini ein rúgva av øðrum yrkisgreinum nú so við og við at gera seg gallandi í tí nýggju samfelagsskipanini.⁹

Eg havi í stuttum roynt at rita upp hesa broytingartíð, tá ið gomul virði fóru og nýggj komu í staðin. Sjálvandi voru broytingar farnar fram í fôroyska samfelagnum, men tær voru hendar ógvuliga spakuliga. Øll hugsaðu sjálvandi ikki um hetta, eina minst tey, sum livdu miðskeiðis í øllum. Men tað var ein skari, sum gjørði tað, og tað voru fólk, ið voru burtur og tí sóu alt í einum

øðrum ljósi, hesin skarin skapaði eina nýggja mentan við hugmyndum úr tí gamla fóroykska samfelagnum. Tað er júst í hesi broytningartíð, at tað fóroykska verður funnið og kanska uppfunnið, og at roynt var at halda um okkurt av tí gamla sum enn andaði, fyri ikki heilt at missa mentanarliga fótifestið.¹⁰ Við hesum eri eg endiliga komin til tað, sum grein mín snýr seg um, nevniliða at gera eina roynd at finna fram til okkurt av tí ítökiliga í fóroyskum samleika.

Samleiki

Identitetur ella samleiki¹¹ er í fleiri fláum. Ovast er tjóðarligur samleiki, síðani etniskur samleiki, sum í ávísum fórum kann falla saman við tann tjóðarlíga, men sum oftast ikki, tí summar tjóðir eru samansettar av fleiri fólkaslugum. Talan kann eisini vera um staðbundnan samleika, ið er felags fyri fólk, ið búgvá á einum stað, t.d. tað sum ger klaksvíkingar til klaksvíkingar og sumbingar til sumbingar.

Eg skal royna at sundurgreina hóvuðsinnihaldið í hugtakinum samleika, ið kann býtast sundur í tríggjar partar:¹²

- 1. Líkleiki.** T.e. at ávíð eyðkenni ella viðurskifti, sum gera, at fólk eru lík á ávísum økjum. T.d. vaksin upp á sama staði, verið undir somu ávirkan o.s.fr.
- 2. Áhaldandi samanhangur.** T.e. at persónurin áhaldandi kennir seg vera tann sama, at sørvingurin áhaldandi kennir seg sum sørving, og ikki verður havnarmaður bert tí hann fer til Havnar at keypa.
- 3. Váttan ella ásannan.** T.e. at eitt fólk í lívi og atburði sínum váttar og ásannar

sín samleika, um ikki beinleiðis við at sýna fram pass og onnur samleikaprógv, so við prógvum í sínum verumáta og atburði.

Samleiki er altið í mun til okkurt annað. Í nógvum fórum eru vit fyrst og fremst fóroyingar í mun til danir. Fólk kunnu eisini kenna samleika við ávíðar bólkar í einum samfélög, t.d. kenna ung seg vanliga í samleika við sín egna aldursbólk mótvægis teimum vaksnu.

Treytin fyri, at ein samleiki kann verða til, er eitt ávíð samband ella í vissum fórum ávíð samvera millum fólk. Í so máta er skyldskapur millum hugtakið samleika og hugtakið mentan. Samleikin má fara fram í einum hópi og hava eitt innihald – ein fórning, sum kann berast víðari fram.

Staðbundin og tjóðarlígur samleiki

Fóroyingar hava sjálvandi eins og onnur fólk havt staðbundnan samleika. Hetta eru málföri – dialektir – okkara besta dömi um. Men eisini í verkligu mentan okkara er munur á bygdum, um vit kanna eftir tí, t.d. eru búðarhjallar sermerktir fyri Norðuroyggjar fyrir bert at nevna eitt dömi. Tann staðbundni samleikin kom mest sum av sær sjálvum, tað er ein mentan, sum fólk næstan uttan at hava hugsað um tað numu í heimbygdini og í samveruni við tey fólk, sum tey vuksu upp saman við. Hesin samleikin mest sum lá í sjálvum yrkadegnum og kendist natúrligur og mest sum ótilvitandi.

Hvussu er fóroykskur samleiki gjørdur ítökiligur síðani aldarskiftið?¹³ Eg havi longu nevnt stríðið fyri at vinna fóroykska máljunum ræsur. Ein spurningur, sum annars er væl og virðiliga viðgjørdur av fleiri m.a. Arnfinni Thomassen og Petur Martin

Rasmussen.¹⁴ Fyritreytin fyrir óllum var kortini tjóðskaparkenslan sum so við og við varð til eina tjóðskaparrørslu, sum Hans Jacob Debes hevur lýst, fram til hon verður politisk í 1906.¹⁵

Gongdin í Føroyum, nú tann gamla mentanin tóktist at fara at hvørva, líktist gongdini aðrastaðini.¹⁶ Rættiliga skjótt varð eisini í Føroyum hugsað um eina fóroyska forn-gripagoymslu. Forngrípagoymslan, ið varð stovnað í 1898, skuldi fáa týdning sum eitt siðsøguligt minni hjá Føroya fólki. Gripirnir skuldu harumframt nýtast sum fyrimyndir hjá fólki, ið fingust við heimavirki. Hetta var vanligt um somu tíð aðrastaðni í Norðurlondum, har heimavirki fekk ein ávísan vinnuligan týdning.¹⁷ Um somu tíð ferðast Jákup doktari Jakobsen um landið og savnar sagnir og ævintýr. Í Føringatiðindum ber beinleiðis til at fylgja við í ferðum hansara um landið. Hann royndi eins og V.U. Hammershaimb, ið kom við nasjonalromantikkinum til Føroya, at bjarga pórtum av glamlari fóroyskari mentan, áðrenn hon varð gloymd í tí nýggja tíðarmeldrinum. Sama áhuga fyrir verkligari eins og andaligari fólkamentan finna vit eisini í grannalondum okkara. Leitanin eftir einum samleika í tí farna er sjóðað saman við listarliga nýskapan í skaldskapi.

Annaðhvort tjóðskaparrørsla okkara byrjaði í Føroyum, sum Petur Martin Rasmussen vil vera við,¹⁸ ella millum fóroyingar í Keypmannahavn, so eru yrkjrar okkara seinast í 19. øld ikki bert millum teir, sum voru upphavið til tjóðskaparkenslurnar, men teir góvu teimum eisini innihald og skap, ið gjørði tað möguligt hjá fólki at fata og nema landið øðrvísi, enn tey høvdú gjørt fyrr. Ein nýggjur hugsanarháttur sá dagsins ljós. Sjálvandi voru Føroyar enn børur, hagi,

fuglabjørg og hav, sum gav fólki mat í munnin, men tær vórðu eisini vorðnar til eina aðra hugmynd, sum kom at verða felags fyrir fólk-ið alt. Sum amboð fekk „Songbók Føroya fólk“, ið fyrst ferð kom út í 1913, serligan týdning í hesum sambandi. Hana høvdú fólk við sær á fólkafundir og aðrar samkomur. Náttúruna, landið og fólkvið, móðurmálið, merkið, hugtøk sum frælsi og framburð, yrki á sjógví og landi, ungdóm, ást, árstíðirnar og mangt annað bar nú alt til at syngja um á fóroyskum máli. Tað fóroyska sum hugtak var vorðið meira ítökiligt, tað bar til at samskifta tað manna millum.

Tann staður, har vit eru fødd hevur nóg at siga fyrir okkum og okkara samleika. Tí hoyrir tað eisini upp í samleikaskapan okkara at niðursjóða heimbygdina í okkurt ítökiligt, sum vit kunnu nema, sjálvt um alt broytist. Her koma bygdarsögurnar upp í part.

Jonathan Wylie, ið nú man teljast millum teir útlendingar, ið kenna frægast til fóroyska mentan og sögu, hevur gjørt sær hugleiðingar um bygdarsögurar í sambandi við greining sína av fóroyskari samleikagerð. Hann sigur um hetta:

„and here we find ourselves plunged, like an anthropologist in the field, into the heart of Faroese „nationality“ – the traditional village world as Faroese appreciate it, through seemingly interminable, disjointed recitations of apparently pointless anecdotes about each house and the people who have lived there since time not-quite-immemo-rial“.¹⁹

Mikkjal Dánjalsson á Ryggi gav „Miðvingasögu“ út í 1940. Hon er tann fyrsta bygdarsögan. Síðani eru fleiri komnar henni á

baki. Bygdarsögurnar eiga sín part í samleikagerð okkara. Í „Tey byggja land“ eftir J. Símun Hansen fáa vit upplýsingar um næstan öll fólk í Norðuroyggjum upp til 1970,²⁰ soleiðis at tað nú er lætt hjá fólk at finna rötur sínar. Munnu ikki tær royndir, sum hesi seinastu árini hava verið gjørdar at greina ættina, ella ættarfundirnir, ið eru vorðnir vanligir hesi seinnu árini, ikki eisini hava við samleikaspurningin at gera, um á ein annan hátt.

Mentanarlig eyðkenni og ímyndir

Eitt serføroyskt eyðkenni var føroyski dansurin, sum hóast aldargamal, nú fekk eitt nýtt innihald, tí hann umboðaði tað føroyska mótvægis tí útlendska. Økta medvitið gjørði, at fólk varnæðust hetta, fyri tey flestu kenda, fyribrigdi betur, og royndu at fara betur um dansin. Lív mátti haldast í honum. Sjálvt um dansurin ikki er hvønndagskostur í dag, so er tráðurin ongantíð slitnaður. Við dansifeløgunum verður alsamt hildið lív í dansinum.

Eitt annað, sum var funnið fram úr tí gamla, eru tey føroysku klæðini. Rasmus á Háskúlanum sigur í endurminningum sínum, at tá Jógvan hjá Godtfredi giftist, í 1888, var Jóannes Patursson, ið var 1. brúðmaður, „í velakjóla og høgum hatti. Slíkt var óhugsandi seinni“²¹. Gevi gætur, at hetta var sama árið, sum jólfundurin varð hildin. Tey føroysku klæðini vóru sjálvandi til fyri hetta og høvdu sum alt annað eisini livað sít siðsøguliga lív við broytingum og ávirkan av móta uttanífrá. Tá vóru tey vanligu klæðini, sum öll gingu í, men nú vóru tey mest sum uppfunnin av nýggjum og fingu so við og við týdning sum tjóðskaparligt eyðkenni, í veitslulag og serliga tignarligum umstøðum. Mær er sagt frá, at tá danski kongurin vitjaði

Føroyar í 1906, vóru fleiri av teimum, sum gingu fyri borðum, í føroyskum klæðum, og tað sigst, at eftir hesa vitjan var tað vanligari at siggja fólk í føroyskum klæðum, enn tað hevði verið. Sum við so nógvum, so hevur áhugin fyri føroysku klæðunum gingið í bylgjum. Øll høvdu heldur ikki ráð ella möguleika at fáa sær tey. Áhugin fyri føroysku klæðunum er ikki vorðin minni hesi seinnu árini og er kanska í hæddini í dag.²²

Tað sigst, at tað hjá summum føroyingum er so átrokandi at ásanna sín føroyska samleika, at teir, so skjótt teir koma til Keypmannahavnar, mugu inn á vertshúsið „Skary“ at eta føroysk knettir. Matur og matsiðir er ofta tað, sum hongur fastast uppi í okkum, og sum er sera týdningamikið í ásannanini av okkara mentanarliga samleika. Ikki bert serføroyaskur matur sum skerpikjøt, riklingur, „tvøst og spik og seiður“, sum Rasmus Effersøe tekur til,²³ hevur verið, og er enn ein týðandi táttur í føroyskum samleika. Mén eisini føroyska rullupylsan fekk fyri ikki so langari tíð síðani tjóðskaparligan týdning í sambandi við, at Atlantsflog byrjaði flúgving sína. Ein av mununum millum føroyskan og danskan samleika var rullupylsubitin í mateskjuni, ið borðreitt varð við umborð. Mamma segði fyri mær, at einaferð hon stóð og bukaði fisk í túninum, kom ein kona handanfyri, sum hevði havt ørindi í Sørvági, framvið. „Neyðardýrið“, læt í henni, „eigur tú ikki annað at geva børnunum hjá tær“. „Jú“, segði mamma, „øll lakaíløtini eru full í kjallaranum, men eg fór at munga eftir turrum fiski“. Fyri stuttum segði onkur fyri mær, at turrur fiskur og spik, sum fyrr var alt annað enn veitslumatur, av føroyingunum, sum høvdu verið í Danmark undir krígnum, varð gjørt til veitslumat, eisini tá teir komu heim

aftur. Sum lutar í skapanini av einum høpi fyri føroyskum samleika kom turrur fiskur at verða mettur øðrvísi. „Sleb og ræst kjøt og súpan, nei, ikki hóskar tað saman“, skal Hans Marius Debes, skraddari, einaferð hava sagt, sbrt. bónða á Velbastað. Fesk kjøt var tannt vanligi brúdleyspsdøgurðin fyrr. Ræst kjøt var gott, men feskt var meira forkunnugt. Munnu ikki allar „raestkjøtsveitslurnar“ vera ein liður í ásannanini av einum føroyskum samleika. Hin vegin er tað ikki allur matur, sum hevur fingeð sama týdning t.d. kamsrættir og nógvar súpimatur. Føroyskur ostur er sjáldsamur í dag og sjáldan á høgtíðsborði. Hin vegin hevur havhestaungi ella náti, sum hann eisini verður kallaður, fingeð týdning í ásannani av føroyskum samleika.

Tað gamla bygdarsamfelagið við sínum vinnugrundarlag er so við og við horvið, og í dag er tað burtur. Tey amboð og annað, sum hoyrdu hesum samfelag til, hava nú fingeð ein nýggjan týdning. Tey eru komin upp á veggin at hanga. Har finna vit gamlar búnyttur, sum hoyra heima í einum farnum framleiðsluhøpi. Rokkar, hakar, dyllur og leypar og hvört av sínum fáa nú á stovuvegginum ein heilt annan symbolskan týdning enn teir høvdu fyrr, antin teir hanga uppi í fullari stødd ella í smálíski. Í 1960-árunum og fyrst í 1970-árunum skar ein maður í Mykinesi bjarga fuglar og fuglabjørg úr bjálzungarplasti. Hesi fuglabjørgini hanga í dag í mongum stovum í Føroyum. Við hesum føroysku ímyndingunum og fyrrverandi framleiðslulutum, broyttum til prýðislutir á stovubróstinum, stríðast vit, ikki bert fyri at á ein einfaldan hátt at varðveita søguliga tráðin heilan, men senda við hesum ein boðskap ikki bert til onnur, men so sanniliga

eisini okkum sjálvum til áhaldandi áminning um, at vit eru føroyingar.

Sama kann sigast um flagtakið, sum mestum kom aftur 1960-árunum. Føroyingar fingu tá betri ráð, og samstundis fjølbroyttari snið á húsum sínum. Flagtakið ímyndar okkurt meira føroyskt enn tak av jarni ella øðrum tilfari. Sama týdning hava grótgarðarnir, sum í dag girða hús inni, hóast teir als ikki líkjast teimum gomlu føroysku grótgørðunum, heldur laðaðum húsagrundum.

„Eitt pinkulítið pyntuflagg at seta upp á eitt klaver, og síðan hvør flaggmaður tað í knappholnum ber.“²⁴

Greiðasta samleikaeyðkenni okkara er sjálvandi flaggið ella Merkið. Tað eru ikki so ógvuliga nógv ár síðani, at menn gingu við emalieraðum føroyskum flaggi á jakkabrotinum, ella við slipsnál og mansjett-knøppum av sama slag. Hetta er ikki so vanligt longur. Ei heldur er tað longur vánligt at síggja borðfløgg sum stovupynt. Føroysk fløgg kunnu kortini í dag síggjast á t.d. gløsum og lutum ætlaðum ferðandi at keypa sær.

Ikki bert heim og einstaklingar leita eftir tí føroyska at knýta at sær, men eisini virki og handilsfyritøkur nýta tað sum part í sølufremjandi tiltøkum. Við hvört við hepniari hond, men ikki altið. T.d. varð føroyska flaggið fyri ikki so nógvum árum nýtt sum prýði á einum plastposa at keypa uppí. Tað skuldi kanska gera tað meira føroyskt at fara til handils, men virðiligt var tað ikki at síggja posar við Merkinum á liggja og rekast. Hepnari minnist eg eina plakat – eina reklamu, fyri eitt føroyskt skipafelag, har

skip sigldi fram við fuglabjørgum við einum fleygamanni ella fyglingarmanni á eini rók. Boðskapurin er púra greiður. Fuglaveiðin verður her tikan fram sum reklama fyri tað forkunnuga, ið skal draga ferðafólk til Føroyar. Tað er ikki óvanligt, at handilsfyritókur ella virkir leggja tað føroyska aftur at vørundi sum eina serliga dygd, sum liggar í júst tí at vera føroyskt. Og hvør av okkum tekur ikki tað føroyska fram um tað útlendska, um munurin á dygdini ikki er alt ov stórur. Tað er eisini ein háttur at ásanna okkara føroyska samleika mótevisg øðrum. Tað er einki ilt í at samansjóða vinnulív og føroyskan samleika, men ørkym�andi kan tað vera, tá lundi verður nýttur sum eykenni ella vørumerki fyri turran fisk, so lógið tað ljóðar, helst tí at lundin verður hildin at vera føroyskari enn tann turri fiskurin í pakk-anum.

Føroyingar hava eisini í mongum fórum sín egsna mentanarliga atburð, ikki minst tá ið rúsandi lögur verður drukkin. Tey flestu mannfólk mugu kenna til at verða boðin í kjallaran ella aftur um ein hjall, í eitt hoyggjhús ella í ein bilskúr at fáa sær ein lítlan. Støðini kunnu vera so ymisk, men sjálv um skonkt verður inni í stovuni, verður flóskan ikki so sjáldan sett niður við borðinum ella afturundir. Slíkur atburður er helst komin av rúsdrekkaviðurskiftum okkara, men verður av nógvum mettur at vera serføroyskur, og ein hóskandi háttur at vera blíður uppá. Eg kundi tikið fleri áhugaverd dømi, men lat hetta vera nóg mikið.

Grindadráp og føroyskur samleiki

Lat meg at enda í hesi ritroynd míni viðgera eitt einstakt evni meira nágreniliga enn hini. Tað er grindadrápið, sum í 1832 fekk sína fyrstu alment gallandi reglugerð, tá forna

siðvenjan varð gjørd til lóg. Tað er júst í hesum árum, at tær allarfyrstu nálirnar til tann ávøkstur, sum seinni skuldi verða tær nýggju Føroyar, fara at spíra. Tann sokallaða borgaraliga mentanin hevði nortið við Føroyar og vit fingu eisini eitt borgaraligt almenni.²⁵ Myndugleikarnir høvdu fingið áhuga fyri grindadrápinum. Áhugin var ikki bert fyri búskaparliga týdninginum, men eisini fyri hugmyndafrøðiliga týdningi grindadrápsins. Tað er vert at leggja til merkis, at danski amtmaðurin C. Pløyen í 1835 yrkti „En nye Vise om Grindefangsten paa Færøerne“, við niðurlagnum „Raske drenge, grind at dræbe, det er vor lyst“, vanliga nevnd „Grindavísan“. Ilt er at siga, hvat føroyingar hava hugsað í sambandi við grind fyrr. Sjálvandi hevur grindadráp verið spennandi, tá sum nú, men man ikki tvøst og spik sum matur hava ligið fremst í huganum. Við grindavísuni verður grindadrápið lyft upp til eisini at vera annað enn bert tað at royna at fáa upp í pott og í døgurðatrog. At tað kom at verða danski amtmaðurin, sum yrkti grindavísuna, eyðkennir á ein hátt føroyska samleikanum hesa tíð. Hann var helst torførur at finna í ítøkiligum ímyndum. Var heldur at finna samansjóðaður í dagligum lívi og virki hjá tí einstaka. Teir hongdu ikki sóknaronglar upp á glasstovuveggin til prýðis, heldur funnu teir ein søguligan samleika í kvæðunum, ið teir sjálvir sjóðaðu saman við yrkadag sín.

Tað var ikki bert Pløyen, sum sá føroyingar sum „raske drenge, grind at dræbe“, tað gjørdi eisini Jákup doktari Jakobsen og Billa Hansen fleiri ár seinni í tí barokku og ikki sört láturverdu grindavísuni, sum tey yrktu-saman í 1892, og sum gongur til „La Marseillaise“. Her skal okkurt brot verða endurgivið:

....
 Upp til herðar í sjónum teir vaða,
 knívar renna gjøgnum hálsar upp til skaft,
 meðan hvalasveivirnar við kraft
 sjógvin froyða sum harðasta glaða
 :; Í Jákup øði stakk,
 á hvalabak hann sprakk;
 hart sker hann, ansar ei slag av sveiv;
 blóðskum um oyrur dreiv. :;

Reyð er vágin sum droyri at síggja;
 vákn so hvassliga ripast frá borð;
 særður bólkur ein kann sær at flýggja,
 :; óður fer millum bátar við sor. :;
 Upp í loft reyðir sprænirnir standa;
 hvalir stynjandi fara undir kav;
 hoyr stavnar bresta niður av
 hvalarygg – upp og niður teir danda.
 :; Renn vákn í hvølju fast!
 lat muna hvørt eitt kast!
 Deyðlúgvað grindin melur í kring,
 nú tynnist við hvønn sting. :;

Fløskan gongur so kør eftir dyst;
 til dansin fara teir við lyst,
 ikki ansa teir karmarnar vátar.
 :; Lat gella hart í grund!
 lat dynja dans um stund
 Nú sláið ring og kvøðið kátt!
 lat runga grindatátt! :;“²⁶

Ein uppaftur nýggjari yrking hjá Mikkjali á Ryggi um grind, stingur ikki upp fyri grinda-vísuni hjá dr. Jakobsen og Billu Hansen. Her skal eg bert endurgeva eitt örindi:

Leikirnir gerast so villir og harðir.
 Regnar av váknum á rodnandi sjógv.
 Handfast og langt stinga garparnir snarir
 glitrandi stál inn í búk og í bógv,

drepa og særa,
 einki teir spara,
 vátir av sjóroki,
 kátir í blóðroki
 draga inn hvastið við kvikari klógv.²⁷

Grindadrápið fær ein víðfevndari týdning í tí nýggju fôroysku heimsmyndini. Hetta sæst eisini á øðrum økjum. Miðskeiðis í 19. øld fer Jákup Zacharias Andrasson (1819-1868) á Argjum at smíða knívar og gera aðra handverkslist. Skøft og slíðrar voru úr mahogni, seinni eisini úr ibenholti. Í skaft og slíðrar legði hann útskornar myndir av kopari, messing ella, tá tað skuldi verða nakað serstakt, úr perlumóður. Mynstrini voru ymiskt stílförd og geometrisk mynstur. Hann gjørdi pyntiknívar, telgiknívar, sprettiknívar, forskerarar og sjálvandi eisini grindaknívar.²⁸

„Prestar, læknar, fremmandir ferðamenn og skipararnir á teimum útlendsku skipunum, sum fiskaðu undir Føroyum, voru grammir at keypa skreytlutir frá Jákupi. Onglendingar vildu helst hava grindaknívar“.

Listhandverkið helt áfram í ættini, og kendi knívsmiðurin Peter Arge (1860-1920) byrjaði at leggja silvurmyndir í knívarnar. Petur Arge livdi síni manndómsár í tjóðskapar-rørsluni. Tað sum hendir nú, er at myndirnar á knívunum broytast, soleiðis at tær at siga bert avmynda lutir úr grindadrápinum: grindahval, bát, grindaknív, hvalvákn, skutil o.s.fr. lagt í mahogni eller ibenholt. Petur Arge gjørdi eisini skrivisett, brævpressarar o.a. við somu myndum.²⁹ Ein stórur partur av framleiðslu hansara varð bílagt av embætismonnum ella sum gáva til útlendingar

eins og hjá Jákup Zacharias Andrasson. Mest umhildnir vóru grindaknívarnir, men prýðiligu borðknívarnir og forskerararnir stóðu í handverkslist ikki aftan fyrir hesar.³⁰ Tað hava sjálvandi eisini verið aðrir góðir knívsmiðir enn Argjamenninir. Teir Frammi við Gjónna vóru eisini kendir fyrir sínar góðu grindaknívar og annað jarnsmíð.

Tað sum eg við hesum vil vísa á, er at Petur Arge í listhandverki sínum sum heild, men ikki minst við teimum grindamotivum, sum hann leggur í knívar sínar, skapar ein serligan fóroyskan symbolikk. Teir fáa eitt eyka vav – eina eyka dimensjón, við týdningi fyrir fóroyska samleikan, sum er viðurkendur av bæði fóroyingum og øðrum.³¹ Enn er henda tradisjón livandi, og tað ber til at fáa ein grindaknív smíðaðan, og teir eru eisini til sølu í ávísum sölubúðum.

Grindahvalurin og okkurt av tí, sum hoyrir drápínum til, verður eisini avmyndað á skartgripum og øðrum prýðislutum. Gull- og silvursmiðir smíða vakrar gullringar við mynd av grindahvali í, eisini oyralokkar og annað skart hevur mynd í av grindahvali.

Grindasápa og grindatannpasta vórðu eisini eina tíð sold í Føroyum, men er helst ikki framleitt her. Eg haldi meg sum smádrong minnist øskubikør í líktust grinda-hvali. Fyri nøkrum árum síðani fekk ein peningastovnur gjort ein sera fittan sparistikil eisini í grindahvalslíski. Ein grindahvalur í fóroyskari húgvu, ið heldur á einum bólti, hevur verið eyðkenni fyrir altjóða handbóltskappingar í Føroyum. Grindahvalur við fóroyskari húgvu á kúluni, og sum blæsur í saxofon, hevur eisini í nøkur ár verið eyðkenni hjá Tórshavnar jazz-festival. Verður leitað betur, er einki at ivast í, at fleiri dømi finnast.

Grindareiðskapur „en miniature“ er at fáa til keyps og er ofta at síggja sum veggjaprýði í fóroyskum heimum, rættiligir grindaknívar eru eisini at síggja á stovubrósttinum. Eg fari helst ikki skeivur, um eg sigi, at danska kongshúsið er væl útgjört at fara í grind, um tað skuldi verið neydugt. Onnur enn Margreta drotning hava fangið grindareiðskap í gávu í sambandi við vitjan í Føroyum.

Í fleiri fórum eru tað hini – tey fremmandu, sum vísa á eyðkenni við okkum, sum vit kanska ikki geva okkum so nögv far um. Ferðafólk seta eisini krøv til fólkini í tí landi, tey vitja, tí tey vilja uppliva okkurt frumkent og eksotiskt og verða ikki sört hugstoytt um tey fólk, sum tey vitja, líkjast ov nögv teimum sjálvum, sum t.d. ein tyskari, ið var í Føroyum í 1913 og varnaðist alt tað nýggja, sum vinnur fram: „Und so wird dieser typhische Menschenschlag dem Anthropologen ebenso uninteressant werden wie wir übrigen Europäer.“³²

Hin vegin er ein miðvís skapan av eignum samleika ein partur av mentanargongdini. Eitt sum okkara navnframa søgumanni og rithøvundi Jørgen-Frantz Jacobsen hevur verið greitt.

Í 1936 gav han út „Færøerne. Natur og Folk“, ið einamest var ætlað ferðandi við áhuga fyrir Føroyum. Jørgen-Frantz Jacobsen dámdi væl at ferðast:

„At introducere var ham en lidenskab og en fornødenhed. Ikke mindre end to gange var han med til at arrangere turistture til Færøerne, og han optrådte under disse med stort held som rejsefører,“³³

sigur vinmaðurin William Heinesen um hann. Lýsing hansara av grindadrápínum er

sera livandi, dramatikkur og „víkingaandi“ smæðir seg ikki burtur, ferðamaðurin verður sanniliga ikki við svíðusoð:

„Besynderligt er det, at færingerne, der ikke kender til krig og manddrab, elsker grindedrab. De kan simpelthen ikke stå for dette skuespil. Det må være en slags atavisme. Vikingeånden vågner pludselig til live igen. Har man set et sådant drab, har man også fået et indtryk af, hvordan slaget i Hjørungavåg må have formet sig. Det er den glade, sanseløse kamp. Man ikke blot stikker med spyd. På gammel vikingemaner bruger man også mund. Klassiske sentenser, velformede kraftsprog råbes fra båd til båd. De, der er på land, går som på gløder, og kan næsten ikke styre sig. Hvad skal man tænke om denne sindige befolkning, når man ser en fredelig mand i lyst sommertøj med spadserestok og stråhat pludselig tage en kniv mellem tænderne og springe ud i den blodige sø, svømme rundt og dolke til højre og venstre.

At grindedrab så sjælden koster menneskeliv er en fuldkommen gåde. Ingen tager notits af faren, forsigtighed kendes ikke i en sådan situation. Bådene knuses og går til bunds. Men mandskabet har simpelthen ikke tid til at drukne. Det manglede bare. I et så løftet øjeblik!“³⁴

Ikki munnu hvørki Pløyen, dr. Jakobsen, Billa Hansen ella Jørgen-Frantz Jacobsen hava hugsað um, at grindadrápið í 1980-árunum skuldi koma at verða so illavorðið,

at føroyingar ikki longur fóru at tóra at grindaboð, fyri ikki at vera fyri manna unum í alheimstíðindatænastuni. Fóll stóran part av heiminum hava fingið fatan av grindadrápi, sum ikki er okku fyrimunar. Henda áhugaverda spurnin eg kortini at lata liggja á hesum sinni. kanska hevur júst ágangurin uttanífrá sít til, at grindadráp verður varðeitt, seinastu árini eru nógvar ábøtur kom sum næstan kunnu sammetast við tað. hendi, tá grindareglugerðin fyri fyrstu kom í gildi í 1832. Tí myndugleikarnir sytá rætt skal vera rætt, ikki grindadráp serliga stóran áhuga. Men tann atfin sum vit fáa frá øðrum í sambandi við grápið, ger eisini sít til at ítøkiliggera ara samleika sum føroyngar.

Í hesi ritroynd havi eg roynt at næ einum granskingarevn, sum eg haldi áhugavert. Eg haldi meg ikki hava nakran spurning í hesum sambandi, me haldi at tað er vert at spryja, hvat er føroyska við føroyingum í dag. Hv verður tað føroyska gjört ítøkiligt í sm og stórum. Vit kunnu sjálvandi vísa til dansin, søguna og hvørt av sínum, ka eisini til, at vit hava eitt fróðskaparsetu útvarp og eitt sjónvarp. Hesir stovnar eins og aðrir stovnar í landi okkara ómliga stóran týdning fyri áhaldandi skap og varðveitingina av okkara føroyska leika, hin vegin er tað júst í tí sjálvsag hvønndagsliga at áhugaverdir spurn liggja goymdir.

Keldur

1. Dimmalætting 22. desember 1988.
2. *Johannes av Skarði: Jólafundurin 1888. 75 ára minning. Røðaflutt 1. utvarpi: Føroya 2. jóladag 1963. Præntað í Várdanum 36 bls 128.*
3. *Hans Andrius Djurhuus*, ur seinasta vindið i „Ein gomul kista úr kámfetræs Songbok Føroya fólk's (1976), nr. 305.
4. *Mikkjal ð Ryggi: Áv. óllum teim snekkjuin, 10. Nørðhavíð bár. Songbok Føroya fólk's (1976)*, nr. 123.
5. *H.A. Djurhuus: Svartir i verva við hýtarígron*. Songbok Føroya fólk's (1976), nr. 124.
6. *H.A. Djurhuus: Ten sigla so væl sin finoa knørr. Songbok Føroya fólk's (1976)*, nr. 126.
7. Sí Jóan Pauli Joensen: Folk og Fisk. Aalborg Universitetsforlag 1985, s. 14 ff.
8. Hetta sæst greitt av hágróðuliga tilfariðum í *E.A. Björk: Færøsk bygdereti I-III Matríkulstóvan 1956-63. Endurpræntað*. Tórshavn 1984.
9. *Jóan Pauli Joensen: Fra bonde til fisker*. Tórshavn 1987, s. 132.
10. Sí Eric Gellner: Nations and Nationalism. Basil Blackwell, Oxford 1983.
11. Sí *Johannes av Skarði: Dansk-færøysk orðabók*. Tórshavn 1977.
12. Sí *Ulla Brück: Identitet, lokalsamhälle och lokal identitet*. Rig. Årgang 67, Häfte 2. Stockholm 1984.
13. Sí *Eric Hobsbawm and Terence Ranger (ed.): The Invention of Tradition*. Cambridge University Press 1984.
14. *Arnfínnur Thomassen: Færøsk i den færøske skole. Fra árhundredeskiftet til 1938. Udgivelsesudvalgets samling af studenterafhandlinger 24*, Odense Universitets Konsistorium. Odense 1986. Petur Martin Rasmussen: Den færøske sprogrejsning med særlig henblik på kampen om færøsk kirkesprog i national og partipolitisk belysning. *Annales Societatis Scientiarum Færoensis. Supplementum XII*. Tórshavn 1987.
15. *Hans Jacob Debes: Nú er tann stundin... Tjóðskaparvörla og sjálvtýrispolitíkkur til 1906 við söguligum báksyni*. Tórshavn 1982.
16. Sí *orðaskiftið í Tradisjon*. Tidskrift for Folkeminneviskap, nr. 10, Oslo 1980.
17. *A.C. Enevoldsen: Govmslan í Havn. Búreisingur (1902). Endurprænt*, Emil Thomsen, Tórshavn 1969, s. 116. Sí eisini *Arne Thorsteinsson: Soga og virksemi Føroya Fornminnisavns*. Mondul nr. 2, 1975.
18. *Petur Martin Rasmussen: Den færøske sprogrejsning med særlig henblik på kampen om færøsk kirkesprog i national og partipolitisk belysning*. Tórshavn 1987, s. 108.
19. *Jonathan Wylie: The Faroe Islands. Interpretations of History*. The University Press of Kentucky 1987, 2. 191.
20. *J. Simun Hansen: Tey byggja land I-VII, Klaksvík 1971-81*.
21. *Rasmus Rasmussen: Sær er siður á landi*. Onnur útgáva. Tórshavn 1985, bls. 99.
22. Eg skal ikki gera meira burtur úr fóroysku klæounum, men vísa til greinina hjá Nicolinu Jensen í hessel ritum.
23. *Rasmus Effersøe: Só vakrar moyggjar. Songbok Føroya fólk's (1976)*, nr. 26.
24. Ur „Ein pinkulítil oyggjaflokkur í Atlantshavi er“ eftir Hans Debes Joensen. Flekka. Savnað Steingrímur Weihe. Keypmannahavn 1967.
25. *Jóan Pauli Joensen: Fra bonde til fisker*. Studier i overgangen fra bondesamfund til fiskersamfund på Færøerne. Tórshavn 1987, bls. 120. Sí annars *Malan Simonsen: Føroyska bókmentaalmennið í 19. øld*. Ein skitsa. Fróðskaparrit 32. bók, Tórshavn 1985.

26. *Billa Hansen og Jakob Jakobsen*: Upp úr svønni tit, Havnarmenn reystir. Stendur m.a. í fyrstu útgávu av Songbók Føroya fólks, Tórshavn 1913.
27. *Mikkjal Dánialsson á Ryggi*: Grind. Yrkingsar. Tórshavn 1954 s. 85.
28. *Niels Juul Arge*: Argjamenn ein ættarsøga, Tórshavn 1978, s. 46.
29. Smbr. *Niels Juul Arge*: Argjamenn, Tórshavn 1978, s. 117 ff.
30. Føroya Fornminnisavn hevur tey seinastu árinu útvegað sær eitt rættiliga fitt savn av kníum. So gott sum alt er fingið úr Danmark, har tað í síni tíð varð latið sum gáva ella keypt av embætismonnum.
31. *Sí Holger Jacobsen*: Grindekniven. Vaaben-historiske Aarbøger XX. Vaabenhistorisk Selskab. København 1974.
32. *Edward Lehmann*: Auf den Färöer. Meereskunde. Sammlung volkstümlicher Vorträge zum Verständnis der nationalen Bedeutung von Meer und Seewesen, Heft 83. Berlin 1913.
33. *William Heinesen*: Forord. *Jørgen-Frantz Jacobsen*: Færøerne. Natur og Folk. Tredie reviderede udgave. Tórshavn 1970.
34. *Jørgen-Frantz Jacobsen*: Færøerne. Natur og Folk, Tórshavn 1970, s. 60.

Summary

The article is an attempt to describe the creation of a Faroese identity, in the light of the social and economic changes which took place in the 19th century, as well as more recent developments to the present day, and how this identity has manifested itself. The concept of identity is examined briefly, and examples are provided to show how such things as Faroese national dress, certain food, various old Faroese tools, wall decorations, advertising logos and so on, have been transformed into peculiarly Faroese characteristics. The last part of the article is a detailed analysis which shows how the pilot whale and pilot whaling have, since the early 19th century, become symbols of Faroese identity.

Jón Pauli Joensen
 Fróðskaparsetur Føroya
 Søguvínsdadeildin
 Dvørgastígi 1
 FR-100 Tórshavn